

TOOMAS HELLAT ja KGB

8

(Toomas Hellati KGBle 1944/45 kirjutatud omakäeliste aruannete algus TUNA 1998 nr 1)

■ 5) "Tervishoiu muuseumi grupp" – improviseeritud nimetus. Selle all tuleb mõista sõprade ringi, kuhu kuulusid Valter Vasila (42), Karl Aun (43), Saago (44) ja Kriisa (45). 1941 aastal oli nendega ka seoses Raudmäe (46). Ronimois (47) nimetas neid "Kant'i (48) jüngri-tekts". Nad olid tegevad olnud Tartu põrandaaluse "Omakaitse" kujundamisel ühenduses Olev Reintaluga. Samas ringis oli tegev ka Andres Raska (49) ja grupp EÜS-i mehi. Vasila siirdus 1942. a. Soome, kuhu pidi hiljem põgenema ka Saago. Seal koondusid kpt. Talpaku (50) ümber, Vasila olles samal ajal ka ühenduses Varma ja meiega. Kuulsin 1944 a. Laiult, et Vasila kuuluvat mingisse omapärasesse usulahku ja et teda isegi kahtlustati kontaktis SD-ga (51). Hiljem 1943-ks aastaks olid selle grupi tüsedamad jõud Kriisa ja Aun juba osaks Kulli organisatsioonis. Milles seisnes nende tegevus vahepeal, s.o. 1942/43 a., on minule teadmata. Mainida võiks veel nimesid, kes olles samuti Kulli organisatsioonis nendega tihedalt kontaktis olid, need on Omri (52) ja Mühlberg (53).

Osa "Haukka" (54) mehi: "Prill", "Vunts" (55), Keem (56), Lukk (57) ja Jääger (58) värvati Vasila poolt. Eeldan, et vähemalt mõned neist (eriti kaks esimest) olid enne seoses selle grupiga. Sealjuures oli "Prill'il" mingisugune kontakt kol. Saarseniga (59). Samasse ringi kuulus ka lpn. Püvi (60), kes hiljem Soomes oli ühenduses ka Pitkaga (61).

Üldiselt tuleb kõne all olevat gruppi vaadelda kui Kulli organisatsiooni osa, kes aga omas sidemeid ka Omakaitse ja Abwehri kolonelite rühmitusega, teiselt poolt, vähemalt varem ka Kant'iga.

Nende praktilisest tegevusest pole mul midagi konkreetset teada, kuid eeldan, et tegelesid informatsiooni kogumisega ja sõjaliste ettevalmistustega, see on "põrandaaluste löögiüksuste" stiilis, kasutades "Omakaitse" struktuuri ja korraldades relvaladusid.

Hiljem ühenduses "Haukka" ja Vellneriga (62) tegeles Valter Vasila onu (kes oma vennapojaga oli nagu sukk ja saabas) üleveoga (63) "Haukka" liini mööda.

■ 6) "Mikiveri firma" kujutas endast Saksa luure organisatsiooni Tiiu Mikiveri (Oinas) juhtimisel. See oli organiseeritud selleks, et jääda töötama Puna-

armee tagalasse Eesti NSV-s. Kava oli töötada legaalseste inimeste abil, eriti kasutades N-Liidust tulnud eestlasi. Mikiver oli saanud ettevalmistuse "Abwehrstelle Königsbergi" (64) juures, kust oli tuttav ka Leonid Mathieseniga (65) (varjunimi Renner), kes samuti olevat organiseerinud Eestis diversantide grupe jäämiseks Punaarmee tagalasse. Nendest tean Rohtlat (66), kellel olevat trobikond kaaslasi ja kes Mathiesenilt sai relvi ja varustust. Königsbergis tutvus Mikiver veel Mäehansuga (67), kes oli tegev Eestisse maha jäetava luureorganisatsiooni organiseerimisel. Viimasega näis Mikiver kursis olevat. Mikiver ise omas ühe raadiojaama. Peale selle pakkus ta minule relvi ja raadiojaamu. Esimesed olevat temal Nõmmel (ka 15 püstolkuulipildujat), teisi olevat temale pakkunud keegi Viljandi mees, kes neid ise valmistanud või sakslastelt varastanud.

Mikiveri enese kava kohaselt oli koostöö Abwehri ainult sildiks, mille all ta tahtis töötada Eesti pagulaste huvides Rootsis, jätkates Kulli tööd. Mikiver kuulus Kulli organisatsiooni, omades laia tutvusringkonna. Oli isiklikult kontaktis lätlastega, Bruno Kalnin (68) ja Tšakste (69) ja käis korra Leedus. Hiljem varjas ennast leedu kolonel Stravicius (70) Tallinnas Mikiveri ema Alma Ostra-Oina (71) juures. Stravicius oli saadetud Leedust ülesannetega Soome ja Rootsi, kuhu ta aga enam ei jõudnud, olles vahistatud sakslaste poolt. Augustis-septembris oli Mikiver huvitatud otsesest kontaktist Otsaga (72) ja rootslastega ja tahtis selleks otstarbeks korraks Rootsis ära käia. See temal aga ei õnnestunud. Mikiveril oli plaan Abwehri kaudu vabastada oma kaaslased Kulli organisatsioonist SD käest vangist, tingimusega, et nad jätkavad oma natsionalistlikku tegevust Eesti NSV-s nõukogude korra ajal. Kas see temal kavade kohaselt õnnestus pole mul teada.

Nii siis võib Mikiveri lugeda Kulli organisatsiooni osaks, mis taktiistel põhjustel asus Abwehri teenistusse.

■ **7) "Auna firma"**. Karl Aun kuulus Kulli organisatsiooni, täpsemalt "Tervishoiu muuseumi grupp". Olles tagaotsitav pärast Kulli va-

histamist, varjas ta ennast põranda all. Kuulsin Mikiverilt, et ta olevat püüdnud Kulli organisatsiooni mõningaid jäänuseid (kes, ei tea) uuesti organiseerida. Kui see on õige, siis on võimalik, et see grupp jätkas tegevust ka nõukogude võimu ajal. Ei oma aga selle kohta mindeid andmeid ja pole pärast 1944. a. suve Aunast midagi kuulnud.

■ **8) Oportunistide grupp** alustas oma poliitilist tegevust kohe 1941 aastal, mitte põranda all otsesest mõttes. Ainult osa nende võtetest ja sidemetest võiks nimetada põrandaalusteks. Üldiselt olid nad eriti alguses teravas opositsioonis demokraatliku grupiga ja kuni viimase ajani nimetasid demokraatliku grupi äärmise vooluse hulka kuuluvad Ots, Ronimois, Oras (73), Kull jt. neid "Quislinguteks". Nende põrandaaluse tegevuse kohta ei ole mul mingit faktilist materjali, välja arvatud, et nad olid huvitatud välispoliitilisest informatsioonist ja olid kaudses ühenduses vanemate poliitikategelastega välismaal, nagu Rei (74), Laretei (75) ja Varma.

Sellesse gruppi kuuluvad Kant, Kaasik (76), Kauri (77) ja samuti "kontinuiteedi kandjad" Uluots, Maurer (78), Pukk (79).

Kanti poolt omasid nad sidet Abwehri kolonelide rühmaga /eeskätt Saarsen ja Jakobson (80), ja vähemalt varem "Tervishoiu muuseumi grupiga". Kaasik oli end. "EÜS Põhjala" liikmete Norviiti (81), Öveli, Tepaksi (82) (?) ja Nõmme kaudu ühenduses meiega. Seda aga alles lõpupoole (augustikuus) ja rohkem informatsiooni ja mõtete vahetamise korras.

Uluots omas kontakti "Rahvuskomiteega" ja vankus viimasel ajal pidevalt demokraatliku ja oportunistliku grupi vahel.

■ **9) Nooremate sõjaväelaste grupp**

See grupp on ilmselt välja kasvanud Tartu põrandaalusest "Omakaitses" 1941. a. kevadel ja suvel ja metsavendade koondistest 1941. a. suvel. Pärastpoole on selle liikmeid võidelnud "idapataljonides". Lähemat nende tegevusest ja tekkimisest ma ei tea, võin ainult aimata. Kuulsin Talpakult 1943. a. sügisel kavast, mille nad olid teinud oodates sõjalis-poliitilistes sündmustes 1918–20. a. analoogi. Peale

Talpaku kuulusid sinna veel mõned teised ohvitserid nagu Tammemägi (83) jt., kelle nimesid enam ei mäleta. Enamik nendest on surnud (Talpaku jutu järgi). See organisatsioon oli ühenduses "Tervishoiu muuseumi gruppiga" ja arvatavasti ka Abwehri kolonelide rühmitusega (Reitalu). Kui Talpak 1944 a. septembris Eestisse tuli, ei olnud temal siin enam mingit organisatsiooni (välja arvatud võib-olla kpt. Mikk (84), kelle juures ta end varjas). Olen kuulnud, et see grupp on tegelenud relvade kogumisega ja säilitamisega, konkreetset aga ei tea. Üldse oli neil see viga, mis kõikidel pörandaalustel sõjaväelaste üritustel, et neil puudus küllalt autoriteetne ja võimetege juht.

■ **10) Omakaitse pörandaalune sektor.** Kujutab endast rida (oletus) eelmisele sarnaseid gruppe, mis tekkisid spontaanselt üle maa, jätkates metsavendade traditsioone. Nimetada võin konkreetset Karutoome (85) organisatsiooni Riisipalus (86), kuid oletan, et selliseid oli rohkem. Kuidas ja üldse kuivõrd nad omavahel seotud olid, seda ma ei tea. Nende tegevus oli suunatud sõjaliste löökrühmade organiseerimiseks, juhul kui tuleb võimalus taastada kodanlik-natsionalistlik kord demokraatlikus Eesti Vabariigis. Ka nendel puudus oma juht. Kuuldusi, et Sinka (87) seda hästi konspireerituna ja laial poliitilisel alusel siiski on olnud, ma ei pea tõenäoliseks, põhjenedes omal isiklikul kontaktil Sinkaga. Et Maide seesuguse juhi osa organiseeritult oleks etendanud, ka selle kohta puuduvad minul andmed.

■ **11) Abwehri kolonelide rühmitus.** Abwehr III juures (vastuluure) olid ametis rida kolonele, nagu Saarsen, Jakobson, Reissaar (88), Ein (89) ja rida teisi ohvitseri. Nad olid luure ohvitserideks "Omakaitse" juures. Nende pörandaaluse tegevuse kohta pole minul faktilist materjali, kuid oletan seda päris kindlalt.

Nad omasid laialdasi sidemeid, nendest pörandaaluseid Reitalu kaudu Kulli organisatsiooniga. Samuti tihedas kontaktis Kantiga ja Kaasikuga. Sealjuures oli nende vahekorid Soodla (90) ja Sinkaga halb, isegi terav.

Eeldan, et nende suhted läksid Kristjani (91), Kurgvelli (92) ja Kalmuse (93) kaudu ka

Soome sõjalistesse ringidesse, sealjuures eestlased Wellner ja Kirotar (94). Pole ka võimatu, et olid ühenduses kol. Masinguga (95) Rootsis ja viimase kaudu tont teab kellega.

■ **Puht äriolistest** ja majanduslikkudest koondest (pörandaalused) võiks mainida üleveofirmasid Soome. Nendest olid tähtsamad:

1) Vaarmanni (96) firma, vedas Viinistu ja Salmistu rajoonist, ühe ülevedajana toimis Tikerpuu (97).

2) "Bungalow firma" – ülevedajad Nikkar (98), Bernhard (99) ühenduses kaptenitega Kõvamees (100) ja Vompa (101). Nikkar oli hiljem Aulio (102) teenistuses, Bernhard oli seda vist varem (1940/41) olnud. Selle firmaga oli ühenduses ka Ahvena (103) grupp. Bernhardi õde (104) tegutses kundede hankimise agendina. Firma vedas Salmistult.

3) Aasleppa (105) firma, vedas Salmistult, ise elas Prangli saarel.

4) Härmaküla (106) firma, vedas Kalarannast.

5) Reispassi (107) firma – ise ei vedanud, kuid korraldas kundede hankimist ja vedu randa. Peale selle veel tegutses laialdaselt gangsterismi kõikidel harudel. Ühenduses meiega. Tegevad olid Juhan Reispass, Hüva (108) ja Muru (109). Teisi nimesid ei mäleta.

Peale nende veel vähemad ülevedajad:

1) Tammer, Mati (110)

2) Lahe, Ants

3) Maripuu (111)

4) Aaltonen, Voldemar (112)

5) "Pisi" (113)

(Viimase viie nime taga seisab nagu kokkuvõtvalt märkus: "Peale nende vedasid veel Varma ja "Haukka". – T.R.)

■ **nn. Kollane hädaoht – end. korp! Rotalia liikmed**, hoidsid kõvasti kokku kambakraatlikus vaimus ja ajasid tugevat onupojapoliitikat, sokutades omi mehi majanduslikult tasuvatele kohtadele. Nimesid ei tea. Kuivõrd Rotalia tegutses poliitilises ühenduses Uluotsaga (Rotalia vilistlane), seda ma ei tea.

T. Hellat

MÄRKUSED

42. Valter Vasila – vt Tuna 1998, nr 1, lk 137 (Hellat), 143 (märkus 93); Tuna 1999, nr 1, lk 143 (märkus 85).

43. Karl Aun (15. V 1914 – 21. III 1995) sündis Vaimastvere vallas, isa Aleksander oli talupidaja. 1932 lõpetas Tartus Treffneri gümnaasiumi, 1936–1937 õppis Tüs teoloogiat, 1937–1940 juurat, 1940 loodusteadust ja 1940–1942 taas õigusteadust, mille lõpetas *cum laude*. EÜSi liige, valiti 1940 sügissemestriks seltsi esimeheks, kellena tuli tegelda varade üleandmisega Eesti Rahva Muuseumile ja mujale (maja läks Punaarmee tarbeks). Nii esimese Nõukogude kui Saksa okupatsiooni ajal juhtis erakorralise eestseisuse eesotsas EÜSi tegevust. 1932–1940 olla ühtlasi pidanud ka isatalu, 1940–1944 teenis TÜ ja Tartu linnavalitsuse ametnikuna. 1944 pages Saksamaale, 1946–1949 töötas Hamburgis Balti Ülikooli õppejõuna ning oli ka IRO (International Refugee Organization) juriskonsult. 1948 saavutas *dr. jur.* astme. 1949 siirdus USAsse, töötas 1951–1952 Wisconsinis, 1953–1958 Chicago ülikoolis, olles kuni 1959 ka Chicago Research Institute teadur. 1958 sai Chicago ülikooli juures Master of Arts astme. 1959 asus elama Kanadasse, töötades kuni 1979. a Waterloo Lutheran University's (al 1970 nimetuseks Wilfrid Laurier' University) õppejõuna: 1959 prof assistent, 1969 prof, 1979 prof *emeritus*. Al 1949 avaldanud töid õigus- ja riigiteaduse alalt. EÜSi auvill, suri Toronto (AA, III-269-15493; Spes, lk 78, 81). EV Kaitseväes teenis auto-tankirügemendis, 1941 ühines Tartus märtsikuus kujunenud vastupanugrupiga, 9.VII 1941 Eesti Tervishoiumuuseumis toimunud nõupidamisel (vt ka eespool, O. Reintalu) määrati A. vastaliste üldjuhi üheks abiks. Ses ametis pooldanud ta kooskõlastatud tegevust gruppide vahel (Lindmäe, lk 172, 180). 1956 kuulus A. USA esindajana Ühinenud Põllumeeste ja Väikemaapidajate Kogude keskjuhatusse (EK, 124). 1964 andis ta oma panuse vaidlustesse kodumaa küllastamise üle: artiklis "Rahvusliku poliitika ristedel" suhtus ta nähtusse pooldavalt, kuna jäik eitamine tähendaks eesriide kindlustamist pagulaste endi käte läbi ning pealegi valib NLiit niikuinii välja vaid need sõitasaovijad, kes talle kasulikud (Jürjo, lk 216–217).

44. Rudolf Saago (30. V 1914 – 6. IV 1973) sündis Venemaal Vologdas, kus tema isa Jaak töötas meierina. 1933 lõpetas Tartu Linna Poeglaste Gümnaasiumi, 1934–1940 õppis TÜ õigusteaduskonnas, EÜSi liige. 1944 pages Rootsi, 1946 saatis Inglise luure Eestisse tagasi, siin aga S. arreteeriti ja pandi

sunnitööle. 1966 tagasi kodumaal, suri Tartus (AA, III-194-13925). Vahistati 13. XII 1946 (Laar pakub 20. XII – lk 104), tribunal 21. VI 1947, sai 20 aastat, 1947–1956 viibis Karaganda oblastis Karlag'is ja Magadani oblastis, vabanes 26. VI 1956 (Poliitilised, lk 465). Ilmselt oli ka asumisel, kui alles 1966 Eestisse tuli. Täienduseks eelnevale: oli EÜS vanamees, 1940 otsustati seltsi juhatuse koosolekul võidelda okupatsiooni vastu, kuulus 1941. a märtsis moodustatud Eesti Tervishoiumuuseumi ehk ETM gruppi (Lindmäe, lk 172). Sakslaste poolt taagotsitavana põgenes 13. III 1943 Viinistult paadiga Soome (sama reisiga ka Ülo Jõgi ja EV riigisekretäri Artur Terrase vennapoeg Aleksander Terras), 14. III jõuti kohale ja istuti aprillikuuni vangis (Jõgi, lk 151). Hellat lisab oma elulookirjelduses, et eestlaste JR 200 Soomest Eestisse tulekul 1944. a augustis ei lubanud sakslased minna S.-l. Karl Talpakul ja Vasilatel (I, 231). Inglise luurajana maabus S. koos Arseni Saguriga (kes tuli oma pruuti ära tooma, luuresse värvati 1946. a sept Jaan Otsa poolt) Saaremaal 1. XI 1946, ülesandeks sideme loomine kohalike põrandaalustega. Mehed polnud luure heaks töötamisest eriti vaimustatud ning leppisid L. Kriisaga eelnevalt kokku, et raadiojaama kasutatakse ainult Eesti Komitee huvides. Saaremaalt siirduti Tallinna, seal aga selgus, et ootajad ammu vangis. Koguti siis kohalikke trükiseid ja ajalehti ning mindi tagasi Saaremaale paati ootama. Ots oli lubanud saata. Järgnes vahistamine ja muu (Jürjo, lk 83–85).

45. Lembit Kriisa sündis 5. IV 1919 Tartus, isa Taavi oli majaomanik. 1937 lõpetas Tartu Linna Poeglaste Gümnaasiumi, 1937–1942 õppis Tüs metsandust, 1942–1944 majandust, oli EÜSi liige. 1941 metsavend, 1941–1944 Eesti Julgeolekupolitsei ametnik, 1944 vahistati ja hoiti kuni 1945. a Stuthofi laagris. 1945 siirdus Taani kaudu Rootsi, kus oli mõnda aega vabrikutööl. Al 1948 majandusühingu "Produkt", seejärel ka leivatööstuse "Europabagaren" direktor, 1954 asutas kirjastuse EMP ning oli pikka aega selle eesotsas (AA, III-321-16582). Veidi lähemalt ja erinevamalt: kuulus ETM vastupanugruppi Tartus, oli jurist, osales 9. VII 1941 toimunud vastaliste rühmade nõupidamisel (vt eespool, O. Reintalu ja K. Aun), sai lipnikuna Tartu partisanide (Omakaitse – Martinson, lk 264) staabi esimeseks korrapidajaohvitseriks, 1944 pälvis Tartu 1941. a lahingute eest II kl Sõjateenete risti mõökadega (Lindmäe, lk 172, 180, 203, 276). 1943. a veebr värvati vabatahtlikke Eesti Leegioni, Tüst saadi aprilli lõpuks kokku vaid 26, kuna K. oli üliõpilaste õigele teele suunamisel tõsist tööd teinud – mingi parem Soome (Eesti riik..., X, lk 9). 1946 osales K. Stockholmis peetud Balti Huma-

nistliku Ühingu asutamiskoosolekul. elavamalt olla arutatud eesti noorte vabaharidustööd; kui 1950 okt äratati Stockholmis ellu kirjastus "Noor-Eesti", tegutses K. selle juhatuses asjaajajana (Kolk, lk 74, 155). Peale kõige muu tegeleud Rootsis ka vastu-panuvõtjate ehk luurajate värbamisega saatmaks neid ENSVsse (Laar, lk 103).

46. Johannes Raudmäe – vt Tuna 1999, nr 4, lk 141 (märkus 27).

47. Hans Ernst Ronimois – vt Tuna 1999, nr 2, lk 134–135 (nr 15 Hellatil), 140 (märkus 26).

48. Edgar Kant – vt Tuna 1999, nr 3, lk 125–126 (Hellat), 134 (märkus 31).

49. Andres Raska esineb Hellati 20. I 1945 antud tunnistustes Tartu põrandaaluste omakaitselaste seas, u 27 a vana, elas Tartus, varem oli TÜ üliõpilane (I, 136p). Oli kaks semestrit Eesti Üliõpilasseltside Liidu esimees 1939–1940 (Spes, lk 236), tegemistest meeldejäävaimana on nimetatud tema algatatud sinimustvalgete lindikeste jagamist Tartus Barclay platsil 1940. a suvel, kus vastasena tegutses oma panuste meenetega A. Hint (Villako, lk 229). Hariduselt jurist, ajakirja Akadeemia toimetuskolleegiumi liige, Eesti koondise tasemel kergejõustiklane (kaugushüppaja – Treffoonia, lk 135) ja väga heasüdamlik. EÜSi liige, elas Tartus Kastani ja Pepleri t nurgal, kus hea lähedal konvendis käia. Tema pedagoogist isa oli Tõnissoni pooldaja, R. jätkas samas vaimus ning juhtis hea kõnemehe-na Tartu vastasseisu Tallinnale. 1930ndate teisel poolel nõudis ülikoolile autonoomiat ja üliõpilastele akadeemilist vabadust. Vastalise tegevuse eest saanud 3 nädalat aresti (kas tõesti nende lindikeste eest? – T.R.), põhjalikumalt vangistati Tartus 26. IV 1941 (Lindmäe, lk 45), suri 16. VI 1942 Venemaal Kirovi lähisel (Roolah, lk 99–100).

50. Karl Talpak – vt Tuna 1999, nr 3, lk 127–128 (Hellat), 136–137 (märkus 48). Vt veel tema kohta: Ilo Käbin, Eesti ajalugu arsti pilgu läbi. Trt, Ilmamaa 1998, lk 377–388.

51. SD – Sicherheitsdienst ehk sakslaste julgeolekuteenistus.

52. Ernst (Eero) Omri – vt Tuna 2000, nr 1, lk 142 (märkus 99).

53. Johannes Mühlberg (21. VII 1920 – 5. VIII 1978) sündis Hellenurme vallas Urmi külas Tartumaal, isa Peeter oli talupidaja. 1933–1938 õppis Treffneri gümnaasiumis (T. Hellati ja K. Villako paralleelklassis – Villako, lk 355), 1938–1939 TÜs filosoofiat, 1939–1944 õigusteadust. EÜSi liige. 1941 oli met-savend (selle all tuleb ilmselt mõista Tartu ETM vastupanugruppi, millest pikemalt vt Lindmäe, lk 172–178), 1942–1944 politsei teenistuses (temast olla ainult head kõneldud, aidanud nimelt tutvavil sõidulubasid saada – Villako, lk 355), kuni vii-

maks SD ta vahistas. 1944 pages Rootsi, õppis ETI õigusteaduskonnas ning töötas 1946–1947 Stockholmi ülikooli farmakoloogiainstituudis abijõuna. 1947–1949 oli ametis ajalehe Teataja toimetuses, 1949–1952 AB L. M. Ericssoni perfokaardiosakonnas, 1952–1954 firmas AB Ahlen & Åkerlund, al 1954 firmas AB Alfort & Cronholm, kus viimati ol-nud disponent. Suri Stockholmis (AA, III-333-16806). 1956 kuulus Stockholmis Eesti Algkooli Sõp-rade Seltsi juhtkonda (EK, lk 140).

54. Haukka – eestlastest luuregrupp (u 20 meest), mis saadeti 1944 Soomest Eestisse Punaarmee tagalasse, pidi jälgima sakslaste tegevust ja informeer-ima Soome luuret (Vabaduse eest. Soomepoiste lühielulood. S.L., Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus, 1997, lk 18).

55. "Prill" ja "Vunts" jäävad püüdlustest hoolima-ta nimedeta; Hellat teeb neist põgusalt juttu veel oma elulookirjelduses, ent targemaks sealt suurt ei saa (kas ei mäleta või pigem ei taha mäletada) ning väliste tunnuste põhjal ei riski nappi fotomaterjali uurides otsuseid teha. Olid Valter Vasila poolt Haukka gruppi toodud mehed, kes määrati tegutsema Kagu-Eestisse (Tartu, Valga ja Petseri rajoon). "Vunts" jäi 1944. a suvel Soome keskuse juurde, "Prill" läinud aga 1944. a kevadel Eestis jäljetult kaduma, kusjuures jõudis enne seda oma piirkonnas sakslastel kõikvõimalikku varustust üle lüüa. Omanud sidet kol Saarseniga, Tartus L. Kriisa ja teistega (I, 199, 218, 228).

56. Harald Keem – vt Tuna 1999, nr 1, lk 127 (Hellat), 142–143 (märkus 83).

57. Viktor Lukk – vt Tuna 1999, nr 1, lk 127 (Hellat), 143 (märkus 84).

58. Adalbert Jäger – vt Tuna 1999, nr 1, lk 127 (Hellat), 143 (märkus 86).

59. Villem Saarsen – vt Tuna 1999, nr 3, lk 132 (Hellat), 140 (märkus 69).

60. Heino Püvi – vt Tuna 2000, nr 1, lk 145 (märkus 127).

61. Johan Pitka – vt Tuna 1999, nr 3, lk 130 (Hellat), 138 (märkus 61).

62. Harald Vellner – vt Tuna 1999, nr 3, lk 127 (Hellat), 136 (märkus 45).

63. ülevedu – mõeldud loomulikult Soome vahet käimist.

64. Abwehrstelle Königsberg – Hellati ülevaatest Saksa luure kohta: juhtiv Abwehrstelle Saksa kir-dealadel, I osakonna tegevuses osalesid siinmail eestlased Kalev Pöder, Ain Pedanik ja Artur Mäehans (aastal 1941), II osakond võttis osa Erna ope-ratsioonist. 1943 hakati ette valmistama luure- ja diversiooniparaadi mahajätmist Baltimaadesse kartuses Punaarmee sissetungi ees; sellega kaas-nes suurema hulga eestlastest agentide koolitami-

ne algul Riias, siis Königsbergis (seal oli instruktoriks Mäehans). Pearõhk oli maaväe luurel, eriti võimsalt tegutsenud II osakond. Isiklikult pole kokku puutunud ja tema tegelasi ei tunne, mõnda ainult Ast Riga kaudu, mis asutatud Ast Königsbergi abiorganiks (I, 277).

65. Leonid-Victor Mathiesen – vt Tuna 1998, nr 1, lk 137 (Hellat), 143 (märkus 90). Oma ülevaates Saksa luurest lisab Hellat, et M. oli Eestis üles kasvanud Venemaa sakslane, kelle varjunimeks Renner ning kes formeeris Ast Königsbergis tulevase ENSV õõnestamise tarvis diversioonigruppe (I, 277). Hellati elulookirjelduses (I, 224) on veel märges Tümleri Pärnu luuregrupi varustamise kohta Tallinnas pärast 20. IX 1944, sinna kuulusid M. ja Elmar Hanso (vt Tuna 1999, nr 1, lk 132, märkus 20). L. Barkov nimetab M. sünnikohana Sankt Peterburgi, 1939 töötanud ta sakslaste ümberasustamiskomisjonis ning kuulus ka 15. X 1939 Tallinnas Saksa konsulaadi juurde loodud Saksa usaldusvalitsusse. 1941 olla üritanud sakslaste saabumise puhuks Eestisse luurevõrku organiseerida, mis aga likvideeriti (Barkov, lk 48–49).

66. Heino Rohtla – vt Tuna 2000, nr 1, lk 145 (märkus 128).

67. Artur Mäehans sündis 16. V 1916 Hiiu maal, hiljem elas Tallinnas, kus lõpetas aiandus-mesinduskooli ja rahvaülikooli, ametilt olnud mööblitöisler. 22. II 1940 läks soomlastele Talvesõtta appi, võitles välismaa vabatahtlikele mõeldud "Sisu" üksuses ning suundus kevadel 1940 väikese mõttekaaslaste grupiga Norrasse sõdima sakslaste vastu. Pärast Talvesõda näis soomlastele sobivat ka edasiseks koostööks, mistõttu suunati väljaõppele luureosakonda. 1941. a aprillis saadeti Soomest Saksamaale täienduskoolitusele, suvel saabus juba vabastatud Riiga, kus sai ülesandeks 5. VII koos Helmut Pedanikuga Kilingi-Nõmme kandis läbi rinde minna ning pääseda venelaste tagalas Tallinna lähedale Hagudisse. 1942 olla M. kuulunud Cellariuse gruppi (Jõgi, lk 12–13, 28, 63, 142). 12. I 1945 kirjutab Jõgi oma tunnistustes, et isiklikult pole ta selle mehega kunagi kohtunud, õppis ilmselt Königsbergi luurekoolis (vt märkus 64: Ast Königsberg), luuras NLiidu tagalas, 1942 algul olevat elanud Tallinnas (II, 123p-124). Hellat nimetas 20. XII 1944 M. oma tuttavaks, u 25 a vana, viimasel ajal elanud Riias ja Königsbergis, kus treeninud 1943–1944 tulevase ENSV tarbeks mõeldud luurajate gruppi (I, 34p-35).

68. Bruno Kalniņš sündis 7. V 1899 Tukumsis, 1916–1917 õppis Petrogradi ülikoolis, 1937 lõpetas haridustee juba Lätis. 1918–1925 Läti Sotsiaaldemokraatliku Partei sekretär, 1918–1934 selle keskkomitee liige, 1937 emigreerus Soome. 1940

juunis tuli tagasi kodumaale, oli ühe aasta Läti Riikliku Ülikooli õppejõud, kuni sakslased ta 1941 vangis panid. Hiljem vabanes, aga 1944–1945 veebis veel Stutthofi koonduslaagris; seal õnnestus Šveitsi pageda (Latvijas Padomju Enciklopedija. 4. seljums. Riga, Galvena Enciklopediju Redakcija, 1983, lk 576). 1944. a aprillis osales K. Riias peetud Baltimaade pörandaaluste tegelaste nõupidamistel, kus ka EVR esindajad kohal (Maandi, lk 1386). Oli sotsiaaldemokraadina 1970 Rootsisis loodud Balti Instituudi esimees, 1974 eraldus see asutus Balti Komiteest ja 1976 lahkus K. esimehe kohalt – enne Balti Instituudi sattumist KGB & VEKSA võrku (Jürjo, lk 262–263). Vt tema kohta ka Akadeemia 1992, nr 3, lk 558–577; nr 4, lk 790–808.

69. Konstantins Čakste (Tschakste) oli Läti esimese presidendi Janis Čakste (1859–1927) poeg, kelle Riia korteris loodi rahvuslik organisatsioon Latvijas Centrala Padome ehk Läti Kesknõukogu (Jürjo, lk 86). Professor ja Läti esinduse juht Riias peetud Balti riikide pörandaaluste vastupanijate kahel nõupidamisel 1944 märtsis–aprillis (Laid, lk 262; Maandi, lk 1386).

70. Stravičius oli Leedu kolonel, keda T. Hellat nimetas 30. XII 1944 Kulli organisatsiooni ehk EVR liikmete seas ("endise Leedu armee polkovnik"); varjas end Tallinnas Alma Ostra-Oinas korteris (I, 81). 20. I 1945 antud tunnistuses lisab Hellat, et S. saadeti Leedust mingi ülesandega Soome ja Rootsi, seepärast siis see peitumine Tallinnas, kus ta 1944. a aprillil lõpus SD poolt ikkagi vahistati (I, 139). Enne seda varjanud S. end veel majandusteadlase Juhan Kuke korteris (tagajärjeks vist pr Helmi Kuke vahistamine), samal põhjusel võeti ilmselt vahi alla ka advokaat Illis Paabo abikaasa ja ema (Laid, lk 266).

71. Alma-Rosalie Ostra-Oinas (16. IX 1886 – 2. XI 1964) sündis Tartumaal Vastse-Kuuste v Padari külas, isa Margus Ostra oli talupidaja. 1909–1910 abielus Jaan Anveltiga, al 1914 Aleksander Oinasega. 1901 asus õppima Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis, osales agaralt sotsiaaldemokraatlikus liikumises ning oli 1903–1918 VSDTP liige. 1905. a mässamise eest saadeti Tobolski kubermangu asumisele, 1906 tuli salaja Tallinna tagasi ja jätkas vanas vaimus. 1907 oli Londonis VSDTP V kongressi delegaat, 1910 lõpetas eksternina Sankt Peterburgi 8. gümnaasiumi, 1910–1915 õppis seal O. Bestuževi Kõrgematel Naiskursustel füüsikamatemaatika ja ajaloo-keele osakonnas, 1915 pandi sõjavastase kõne eest uuesti kinni. 1917 naasis Tallinna ja töötas toitluskomitees, 1918 ametnikuna toitlustusministeeriumis, toimetades ühtlasi ajalehte Sotsiaaldemokraat (1917–1918). Al 1920 õppis TÕs meditsiini, 1922–1929 õigusteadust, EÜS

"Ühendus" liige. "Tark ja raudse leedina resolutsioon" (Roolaht, lk 64) O. oli Eesti ametiühinguliikumise algatajaid, 1923–1927 toimetas Ametiühisuslist Kuukirja, 1924–1934 töötas Tallinna linnavalitsuses hoolekandeseakonna juhatajana ja linnanõunikuna. 1934–1936 vandeadvokaat A. Rei, 1936–1939 E. Jürmanni, al 1939 Fr. Rosenbergi abi Tallinnas. Eesti Maapäeva, Asutava Kogu ja I–IV Riigikogu liige ESTP esindajana, arvukate lastekaitse- ja naisorganisatsioonide aktiivne tegutseja. 1940 vahistati NKVD poolt, 1941–1944 oli vahi all juba Saksa võimude käes, al 1945 taas NLiidu kurtategijana Murmanski laagris. Suri Komimaal Intas (EE, 7, lk 112; AA, II-104-1475). Arreteeriti 10. X 1944 Tallinnas Kooli 17-3 ("polnud minu teada otse seotud meie asjaga" – Tief, lk 237), tribunal 3. VI 1945, sai 5 a (Poliitilised, lk 347).

72. Jaan Ots – vt Tuna 1998, nr 1, lk 140 (märkus 43); Tuna 1999, nr 2, lk 133–134 (nr 13 Hellatil), 140 (märkus 23).

73. Jaan Oras – vt Tuna 1999, nr 2, lk 135 (nr 16 Hellatil), 140–141 (märkus 27).

74. August Rei – vt Tuna 1999, nr 2, lk 127–128 (Hellat), 136–137 (märkus 1).

75. Heinrich Laretei – vt Tuna 1999, nr 2, lk 129 (nr 4 Hellatil), 137–138 (märkus 8).

76. Nikolai Kaasik – vt Tuna 1998, nr 1, lk 140–141 (märkus 45); Tuna 1999, nr 2, lk 138 (märkus 9); Tuna 1999, nr 3, lk 126 (Hellat).

77. Hans Kauri – vt Tuna 1999, nr 3, lk 135 (märkus 39).

78. Alfred Maurer – vt Tuna 1999, nr 3, lk 126 (Hellat), 135 (märkus 38).

79. Otto Pukk – vt Tuna 1999, nr 3, lk 126 (Hellat), 135 (märkus 40).

80. Ludvig Jakobsen – vt Tuna 1999, nr 3, lk 137 (märkus 55).

81. Lembit Norviit (Norvit) – vt Tuna 2000, nr 1, lk 145 (märkus 129).

82. Leo Teppaks (Teppaks; Teppaks-Pavlov; 26. V 1913 – 23. XII 1984) sündis Venemaal Samaara kub Novouzenskis ja lõpetas 1930 Tallinnas Prantsuse Lütseumi. 1930–1933 õppis Grenoble'i Ülikooli Polütehnilises Instituudis hüdrotehnikat, 1933–1934 TÜs matemaatikat. EÜS "Põhjala". 1950 *cand. techn.*, 1978 *dr. techn.* 1934–1936 oli TÜ tehnika-teaduskonnas assistent, 1936–1937 Tallinna Tehnikainstituudi vesiehitiste ja veemajanduse instituudi assistent, 1937–1941 töötas teedeministeeriumi raudteevalitsuse ehitusametis. 1941–1944 Tallinna Õhtutehnikumi õppejõud, 1944 sai TPI teede ja ehitiste kateedri assistendiks, 1948 vanemõpetaja, 1951 dotsent. 1951–1968 TPI hüdrotehnik ja geodeesia kateedri juhataja, 1968–1984 ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Instituudi va-

nemteadur. Teadustööd käsitlesid vedelike turbulentset voolamist torustikes, 1967 avaldas õpiku "Hüdraulika". Tegutsenud ka keskkonnakaitse komitee veeseptsiooni esimehena. Suri Tallinnas (Tallinna Polütehniline Instituut 1936–1986. Tln. Valgus 1986, lk 236; AA, III-167-13348). Al 1956 osalenud "Põhjala" illegaalsel taastamisel (Spes, lk 91), 1944. a sept lõpul olnud aga Läänemaal rannas paati ootamas (Maandi, lk 1399). Hellat kirjutab oma eluloos, et 1944. a sügisel viidi nende radiojaam Nõmmelt TPIsse, kus Haukka meestel õnnestus T. ja Valentin Nõmme kaasabil saada ühendus Rootsisga (I, 236).

83. Richard Tammemägi – vt Tuna 1999, nr 4, lk 143 (märkus 43). Lisaks: kpt T. oli lõpetanud Kõrgema Sõjakooli ja töötanud sõjavägede staabis, 1941 suvel pani Ülenurme mõisas plehku 182. laskurdiviisi luurepataljonist, mis pidi 27. VI hommikul Eestist ida poole lahkuma. 1941. a juuli algul redutanud Aakre metsades, sakslaste tulekul organiseeris Kuigatsi valla omakaitse ja oli selle ülem, 2. VIII 1941 määras major Friedrich Kurg oma käskkirjaga nr 1 kpt T. Lõuna-Eesti partisanisalkade üldjuhi staabiülemaks. 1941. a aug lõpul moodustas rindel II Eesti Rahvuspataljoni ning oli selle ülem (Lindmäe, lk 92–93, 125, 267, 278). 1942. a mais alustas T. koos K. Talpakuga ohvitseride kitsama ringi seas tööd Eesti riiklike asutuste tegevuse täieulatusliku jätkamise nimel, vastasel juhul ei pikendavat rindesõdurid aasta möödudes oma teenistuslepinguid (Eesti riik..., X, lk 55). Hukkmise kohta on öeldud, et T. oli pataljoniülemana teel Volhovi lahingu aumärke üle andma, kui dresiiniga sakslaste soomusrongile ette jäi (see olla jaamast valej ajal välja lastud), lumesajus oli ka nähtavus halb (Eesti mehed sõjatules. Koost Mart Tamberg. Saku, 1999, lk 176).

84. Voldemar Mikik – vt Tuna 2000, nr 1, lk 137 (märkus 58).

85. Karotoom – vt Tuna 2000, nr 1, lk 130 (märkus 82).

86. Riisipalu asemel peaks olema Riisipere.

87. Arnold Sinka – vt Tuna 1998, nr 1, lk 139 (märkus 23); Tuna 1999, nr 3, lk 132 (Hellat), 137 (märkus 49).

88. Eduard Reissaar – vt Tuna 1999, nr 3, lk 140 (märkus 70).

89. Evald Ein – vt Tuna 1999, nr 4, lk 141 (märkus 31).

90. Johannes Soodla – vt Tuna 1998, nr 1, lk 138–139 (märkus 22); Tuna 1999, nr 3, lk 131 (Hellat), 139–140 (märkus 67).

91. Aksel Kristian – vt Tuna 1998, nr 1, lk 134, 138 (märkus 20); Tuna 1999, nr 3, lk 128–129 (Hellat), 137 (märkus 56).

92. Aleks Kurgvel – vt Tuna 1998, nr 1, lk 134, 138 (märkus 21); Tuna 1999, nr 3, lk 132–133 (Hellat), 140 (märkus 71).

93. Aleksei Kalmus – vt Tuna 1999, nr 3, lk 129 (Hellat), 137–138 (märkus 57).

94. Elmar Kirotar (Kirrotar; 22. IV 1899 – 17. IX 1985) sündis Saaremaal Loona v Kaarma külas, isa Joann oli köster-kooliõpetaja. Haridust omandas Tallinnas Aleksandri gümnaasiumis, 1918 õppis Riia Linna Gümnaasiumis (asus tollal Tartus). Samal aastal astus TÜ õigusteaduskonda, kus oli kirjas ka 1927–1939 ning veel al 1943. EÜS liige. 1918–1919 osales Vabadussõjas mjr M. Ekströmi pataljonis, Vabadusristi II liigi 3. järk. 1919 oli kaitseministeeriumi esindajana käsundusohvitser Soomes, 1919–1923 juba EV Helsingi saatkonna sekretär, 1923–1926 Londoni saatkonna sekretär, 1926–1933 välisministeeriumi poliitilise ja Rahvasteliidu büroo juhataja. 1933–1936 EV Moskva saatkonna nõunik, 1936–1939 välisministeeriumi protokollilem, 1939–1940 administratiivosakonna direktor. 1940 pages Soome, oli 1941–1944 sideohvitser Soome armee peastaabi juures (1944 algul luureosakonna kapten – Eesti riik.... X, lk 13), 1944 siirdus Rootsi, suri Stockholmis (AA, II-470-8408). 1943 organiseeris Soome peastaabi juures vabatahtlikuna noorte väljaõpet, mille järel pidanuksid mehed loomulikult Eestisse sõdima minema, 1944. a aug alguses käis staabi usaldusmehena saadik Warma juures kõnelema eestlaste rügemendi Eestisse viimisest (Warma, lk 140–141, 176). 12.–28.V 1956 toimunud valimistel pääses K. Rootsi Eestlaste Esindusse ja kuulus selle väliskomisjoni (EK, lk 136), töötas kuni pensionilejäämiseni Stockholmis USA konsulaadis (Aruanne Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeoleku Komitee tööst ajavahemikul 1. IV 1954 – 1. IV 1955. Tln, Umara, 1997, lk 74). Tänu K. eestkostele olla Rootsis EÜSi liikmeks valitud sealne tuntuim KGB agent Juhan Tuldava ehk Arthur Haman, tema enda poeg Harri-Inglar Saar-Kirotar oli sama ettevõtte töötaja "Semjonov". KGB agentuurõendis 1958. a jaanuarist välisluurega koostööd tegevate emigrantide kohta mainitakse: "Kirotar on aeg-ajalt ka väga aktiivne" (Jürjo, lk 39, 127, 308).

95. Richard Maasing – vt Tuna 1998, nr 1, lk 134, 138 (märkus 19); Tuna 1999, nr 3, lk 128 (Hellat), 137 (märkus 51).

96. Emel Vaarmann olnud Hellati sõnul (27. I 1945) kalur, nime ja vanust ei tea, varem elas Viinistul Kõnnu v Harjumaal, u 1942 lahkus Soome (I, 153). Viimase lasti (40 000 liitrit) salapiiritust vedas see mees Viinistult Loviisa saarestikku 1. IX 1939, maailmasõja alguspäeval, ja 1990. a nov oli ta igal juhul veel elus (Raimo Pullat, Salapiiritusevedu

Eestist Soome 1919–1939. Tln, Saareke, 1993, lk 60, 111).

97. Tikerpuu-nimelise ülevedajaga polnud Hellat tuttav ega teadnud 27. I 1945 toimunud ülekuulamisel temast midagi; vaevalt, et tegemist on Kooraste kandis 1945. a sügisel tegutsenud metsavendade juhiga, kelle käes olnud kogu kohalik võim (Laar, lk 70).

98. Julius Nikkar sündis 2. II 1904 Harjumaal Haapse külas paljulapselises talupojaperes, 1931 sõitis merd laeva "Varta" kaptenina ning 28. VI 1923 mõisteti ta Soomes salapiirituse vedamise eest süüdi (Pullat, lk 40, 88). Hellati elulookirjelduses on juttu vanast piiritusevedajast N-st, kes esinenud salapäraselt "Merejumala" nime all ning kohtunud oma abilistega ainult kottpimedas ruumis (I, 214). KGB ettekandes Rootsi emigrantide kohta mainitakse Warma omaaegset "mereadjutanti" I. Nikkerit, kes valmistuvat (1946–1947) sõiduks üle ookeani ning kes ametilt olnud vana salakaubavedaja Eesti ja Soome vahel (vt Jürjo, lk 285, 291) – ilmselt sama tegelane, nimele õigekirjaga oldi tolles büroos alatihti hädas. 27. I 1945 nimetas Hellat u 35-aastast kalurit Jüri Nikkarit, kes elas Soome lahe kaldal asuvas talus mõni kilomeeter Salmistust lääne pool, hiljem olnud veel ülevedajana Soome luure teenistuses ja elanud Soomes (I, 153p).

99. Bernhard on ehk Bernhard Mark, 25 a vana, käis 1944. a suvel Tallinnas radistide kursustel (Herman Heinla tunnistus 5. XII 1944), aga tema oli pärit hoopis Võru vallast Väimela-Suurkülalt, kus vanematel talu (II, 163). Hellat mainis 27. I 1945 kalurit, kes u 35 a vana, elukohta ei tea ((I, 153p).

100. Mihkel (Mihhail) Kõvamees – vt Tuna 2000, nr 1, lk 137 (märkus 54).

101. Vompa – ainus ligilähedane mainimine on KGB ettekandes Rootsi emigrantide kohta, kus juttu kapten Vomkast; tema olla eestvedajaks neile, kes väikeste paatidega üle ookeani kavatsevad purjetada, grupp on juba koos (vt Jürjo, lk 285).

102. Aulio – hoolimata asjaolust, et kpt-ltn A. (1944. a jaan olnud kpt – Aksel Puusepp 30. XII 1944; II, 171p) oli Haukka-meeste kõrgem juht, ei sõandata kusagil tema eesnime mainida. Olnud Soome armees ühe luureosakonna ülem, 1941 tegeles ka Erna loomise ja väljaõppega, 14. IX 1944 vahistati Tallinnas korraks sakslaste poolt, ent õige pea pagenud ta Rootsi, sest Soome luurekeskus likvideeriti. Suri Venetsueelas 1974 (Jõgi, lk 28, 158, 160, 180, 201, 212). A. elanud Helsingis Mannerheimi 40–23 (Aksel Puusepp 22. XII 1944 – II, 167p) ning Hellat mäletab, et töötas koos temaga välja Haukka üksikasjaliku kava (I, 194).

103. Jüri Ahven – vt Tuna 1999, nr 1, lk 123, 129 (märkus 7). Hellat lisab, et A. üleveokambast olnud üksvahe veidi abi info hankimisel SDst; sinna seltskonda kuulusid Heinla, Tõnus, Hendrikson, Lin-nuste, vennad Sepikud, vist ka Reimets ja Rannut (I, 214, 221). Nende kõigi kohta vt andmeid Tuna 1999 nr 1 märkustest Hellati loo juurde; Kalju Reimetsa pole seal mainitud, sest seda ei teinud ka Hellat – Reika elas vähemalt 1997. a Tallinnas Vilmsi 41 (tel 433 794) ning tal oli terve kuhi kirja-pandud mälestusi, mis põhiliselt kõnelesid küll Venemaa laagrielust.

104. Bernhardi õe eesnimi ei teadnud Hellat ka 23. I 1945 ülekuulamisel; u 35 a vana, elas Tallin-nas, töötas Krediitpanga hoones paiknevas raama-tukaupluses (I, 146). 27. I 1945 mainib vaid, et tegemist ülalmainitud Bernhardi õega, kellest rääki-nud juba varem (I, 153p).

105. Aaslepp – Hellat nimetas sellenimelist üleve-dajat 27. I 1945, isiklikult ei tunne, elanud Prangli saarel. Tegemist võiks olla Alfred-Gerhard Aasle-paga, kes sündis 1911 Harjumaal Prangli vallas, aga tema vahistati Tallinnas juba 10. XI 1940 ning mõisteti 8. III 1941 toimunud tribunalis 5 aastaks Komimaa Vorkuta laagrisse (Poliitilised, lk 5).

106. Härmaküla grupp tegelenud illegaalse põge-nikeveoga Tallinna kalasadamast Soome, Hellat teadis sealt vaid ülemust, kes elas Tallinnas, kuid isiklikult seda meest siiski ei tunne (27. I 1945 – I, 154).

107. Juhan Reispass – vt Tuna 1999, nr 1, lk 135 (märkus 37).

108. Hüva nimetas Hellat 23. I 1945 taas üleveda-jate seas, u 30 a vana, eesnimi ei tea; 27. I 1945 meenus veel, et elas Tallinnas Kreuksi tänaval (I, 145p, 154p). Vahest oli see Richard Paul Hüva, sünd 1914 Võrumaal Põlva v, arreteeriti 7. XII 1944 Tal-linnas Kreuksi 20a-16, tribunal 28. III 1945 mõis-tis 10+5, suri 6. XI 1946 (Poliitilised, lk 84).

109. Muru on Hellatil nimetatud ülevedajate seas, elas Tallinnas Tatari tänaval, rohkemat ei tea (I, 145p, 154p). Mujalt leitud sellenimelistest ei sõan-da kedagi välja pakkuda, seoseid pole.

110. Mati Tammer oli Hellati sõnul (27. I 1945) ülevedaja, keda isiklikult ei tunne ega tea temast midagi, kuulsin vaid Voldemar Aaltoneni käest (I, 155). E. Laid mainib EVR-ga seoses olnud õpetajat Mati Tammerit, kes vist vahistati Tartus 1944. a aprillis (Laid, lk 267), ent peale samasuguse nime pole siin ilmselt midagi ühist.

111. Ants Lahe puhul kattuvad Hellati andmed eelmise tegelasega, sama lugu on ka Maripuuga, kes suure tõenäosusega ei saa olla Saksa väes teeninud EV kaadriohvitserist kpt Sergei Maripuu.

112. Voldemar Aaltonen või venelaste kirja pan-duna Atanen oli 24 a vana ja ülevedaja, elas Tallin-nas (Hellat 27. I 1945 – I, 155).

113. "Pisi" mainib Hellat veel 27. I 1945 ülevedaja-te rea eelviimasena (enne Aaltoneni), selgituseks on lisatud, et tegemist hüüdnimega ning et saks-lased lasid ta 1944. a sept maha (I, 155).

■ Lisan omalt poolt veel kaks nime, tänu kellele Toomas Hellati kirjatööde avaldamine ja neile märkuste lisamine võimalikuks sai. Kõigepealt hr Tõnu Viilip, kes 1995. a lõpul Parteiarhiivis mulle esmakordselt neid toimikukõiteid näitas ja tähen-das, et tuleks välja anda. Ning Ivar Lõbu, kelle asjakohaste viitamisteta eestlastest sõjamehi käsitlevale kirjandusele poleksid siinsed märku-sed saanud niisugused, nagu nad on. Andmeid tuli palju, aga tõsiteaduslikult osundada ei saa. Praeguse hetke seisuga on Toomas Hellati KGB-le kogutud kirjatöödest avalikkusele ilmutamata veel kaks, ülevaade Saksa luurest (mis ilmselt toi-mikusse jääbki) ja kirjeldus omaenda eluloost. Hoolimata viimase suurest mahust (hõivaks kind-lasti terve aastakäigu Tunast) sõandan kinnita-da, et tegemist on ülestunnistuste huvitavaima osaga, seda nii biograafiahuvilistele stiilis "Žizn zametsatelnoh ljudei" kui ka ajaloolastele, sest vähemasti sõja-aastate kohta pole Eesti lõikes midagi huvitavamalt kätte juhtunud. Tuleb loota Tuna püsimisele ja lugejate üha jätkuval tead-mishimule.

Koostanud Tõnis Ritson